

**ПЕРСПЕКТИВИ ВВЕДЕННЯ ІНСТИТУТУ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ В УКРАЇНІ**

**PROSPECTS OF INTRODUCING THE INSTITUTE
OF CRIMINAL MISDEMEANOR IN UKRAINE**

**Данченко К.М., к.ю.н.,
старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
та оперативно-розшукової діяльності**

*Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ*

Широкова А.А., курсант IV курсу

*Прикарпатський факультет
Національної академії внутрішніх справ*

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних теоретико-практичних проблем кримінального права щодо питання впровадження інституту кримінальних проступків у національну правову систему. Розглянуто основні шляхи впровадження в законодавство України інституту кримінальних проступків, проаналізовано правову регламентацію інституту кримінальних правопорушень. Визначено які склади злочинів пропонується декриміналізувати та визнати кримінальними проступками. Визначено, що однією з особливостей впровадження інституту кримінальних проступків є спрощення процесу розслідування злочинів невеликої тяжкості та повернення органу дізнання, що дасть змогу зменшити рівень завантаженості слідчих. Однак запозичити практику впровадження інституту кримінальних проступків видається не прийнятним, поза як, проаналізувавши особливості відповідальності за проступки в різних країнах Європейського Союзу, можна сміло стверджувати, що у кожній державі є свій власний, притаманний тільки їй порядок запровадження інституту кримінальних проступків. Історія показує, що потрібно не тільки сліпо йти у ногу з часом, а й враховувати правову, соціальну та економічну ситуацію в країні та у суспільстві в цілому. На сьогодні ми не можемо стверджувати про достатній рівень правової обізнаності населення та розуміння ним особливостей впровадження в кримінальний та кримінально-процесуальний кодекс інституту кримінального проступку, так як впровадження цього інституту може як покращити криміногенну ситуацію в країні так і погіршити її. Так як декриміналізація може призвести до збільшення злочинів невеликої та середньої тяжкості, дати людям хибне уявлення про безкарність. Саме тому потрібно розібратися чи готове суспільство до впровадження цього інституту в національну правову систему.

Ключові слова: проступок; кримінальне правопорушення; відповідальність за проступок; законодавство; злочин; реформування.

This article explores the prospects of introducing criminal misdemeanor into Ukrainian law system and its necessity for legislative system of nowadays. The main ways of introducing criminal misdemeanor institute into the legislation of Ukraine are considered and the legal regulation and development of the institute of criminal misdemeanor are analyzed. Determined which crimes are proposed to be decriminalized and recognized as criminal misdemeanor.

Particular attention was paid to the analysis of the main provisions, bills and regulations on the introduction and implementation of the Institute of Criminal misdemeanor. The problems of introduction of the Institute of Criminal misdemeanor into the system of Ukrainian legislation are investigated. Opinions of well-known scientists on this topic of research are analyzed. The comparison of the institute of criminal misdemeanor of other countries and the necessity of introducing such institute into the system of legislation of Ukraine that's why we can safely say that each state has its own, unique procedure for introducing the institution of criminal misdemeanor. History shows that it is necessary not only to blindly keep up with the times, but also to take into account the legal, social and economic situation in the country and in society as a whole. At present, we cannot claim a sufficient level of legal awareness and understanding of the peculiarities of the introduction of the institute of criminal misdemeanor in the criminal and criminal procedure code, as the introduction of this institute can both improve and worsen the criminogenic situation in the country.

In general, a criminal misdemeanor is defined as an act or omission which imposes a maximum penalty of not more than three thousand non-taxable minimum incomes of citizens or other punishment unrelated to imprisonment.

Key words: misdemeanor; criminal misdemeanor; responsibility for misdemeanor; legislation; crime; reform.

Постановка проблеми. Євроінтеграційний напрям який обрала Україна передбачає низку змін у національній правовій системі, що з позиції демократизації українського суспільства є невідворотним та навіть необхідним для гуманізації кримінально-правової політики в цілому та інституту кримінальних проступків зокрема. В рамках сучасної соціально-політичної реформи питання щодо відповідальності за діяння, яке не становить суспільної небезпечності, забезпечення та дотримання прав і свобод людини і громадянина, реформування органів кримінальної юстиції набуло потреб нового вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень присвячених актуальності та доцільності впровадження кримінального проступку в національну систему законодавства України, та вже підписаного Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування», який повинен набрати чинності 1 липня 2020 року, питання необхідності введення інституту кримінальних проступків залишається відкритим. Так

згадані питання висвітлювалися у наукових працях, таких вчених як: В. І. Борисов, М. Д. Шаргородський, А. А. Музика, І. Ю. Романюк, Н. О. Гуторова, О. О. Кашкаров, І. Б. Коліушко, В. Г. Лукашевич, В. Т. Маляренко, Л. Г. Матвєєва, В. О. Навроцький, М. І. Хавронюк, П. Л. Фріс та багато інших.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз доцільності впровадження інституту кримінального проступку в національну систему кримінального та кримінально-процесуального законодавства.

Виклад основного матеріалу. Гострі дискусії з приводу доцільності впровадження інституту кримінальних проступків виникли вже давно, так такі відомі науковці як: В.І. Борисов, Д. О. Балобанова, М. М. Дмитрук, В. М. Куц, Н. А. Мирошніченко, В. О. Навроцький, О. В. Острогляд, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк та інші хоча і вважають, що введення поняття кримінального проступку є вимогою часу, однак свою позицію обґрунтовують по-різному. Так наприклад О. О. Дудоров вважає, що запровадження інституту кримінального проступку

здатне зблизити національне законодавство із законодавством країн Європейського Союзу[1, с.101]. Ця позиція звичайно є зрозумілою, адже запровадження інституту кримінальних проступків є однією із вимог Євроінтеграції. Інший відомий науковець П. Л. Фріс вважає, що запровадження зазначеного інституту є важливим кроком для досягнення мети гуманізації кримінального законодавства, до яких слід віднести теперішні злочини невеликої тяжкості[2, с. 186].

19 квітня 2019 року Президент України підписав Закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» де в **статті 11**. Законодавець дає визначення поняття кримінального правопорушення, так кримінальним правопорушенням є передбачене Кримінальним Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого Кримінальним Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі[3]. Якщо подивитися, на текст статті то він повністю дублює визначення злочину і не містить жодних індивідуальних ознак, які б були притаманні саме проступку. Тобто поняття проступку як такого законодавець не вводить, а просто заміняє слово «злочин» словом «кримінальний проступок» однак далі в цьому ж законі законодавець класифікує кримінальні правопорушення на проступки і злочини, що саме по собі є зрозумілим, однак не пояснює зміни визначення злочину.

Так наприклад якщо відштовхнутися від визначення правопорушення – то це протиправне, винне, соціально шкідливе діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатної особи, що зумовлює юридично визначені негативні наслідки для правопорушника. Щодо ознак правопорушень то в першу чергу це *протиправна поведінка (правопорушення) соціально шкідлива*, тобто вона спричиняє чи може спричинити шкоду нормальним суспільним відносинам, правам, свободам, законним інтересам суб'єктів. Ця шкода може бути різною залежно від наслідків протиправного діяння, його соціальної оцінки, однак правопорушення як вчинок завжди має свідомо-вольовий характер, тобто здійснюється під контролем волі і свідомості суб'єкта. Якщо говорити про юридичну ознаку правопорушення то вона полягає в його протиправності, що ж до зовнішньої (об'єктивної) характеристики то вона полягає в тому, що *воно завжди є діянням суб'єкта (дія чи бездіяльність)*, яке з юридичного погляду виражається: 1) у невиконанні суб'єктом своїх обов'язків, що випливають з договору чи закону; 2) у недотриманні заборон, установлених правовими нормами; 3) у зловживанні суб'єкта своїми правами, створенні будь-яких перепон для використання своїх прав іншими суб'єктами (наприклад, правомочностей власника стосовно володіння, користування, розпорядження своїм майном) тощо. Різноманітні наміри, думки з приводу вчинення правопорушень не є правопорушеннями і вважаються юридично нейтральними, поки вони не проявилися як конкретні протиправні вчинки (діяння) суб'єктів[4].

Таким чином, протиправна поведінка може бути визнана правопорушенням, якщо вона є: діянням (дія чи бездіяльність); протиправною; винною; соціально шкідливою (небезпечною); караною. Однак є чіткий перелік видів правопорушень, до яких зокрема відносять:

Злочини (суспільно небезпечні, кримінально карані діяння). Юридичним вираженням особливої суспільної небезпеки злочинів є їх заборона кримінальним законом і застосування за їх вчинення кримінального покарання. У кримінальному законодавстві наведено вичерпний

перелік злочинів. Злочинами визнаються лише ті діяння, що порушують заборони, встановлені Кримінальним кодексом.

Провини (проступки, вчинки) - правопорушення не настільки небезпечні, відповідальність за які передбачена іншими галузями законодавства.

Адміністративні провини - правопорушення, які посягають на суспільні відносини, пов'язані зі здійсненням державного управління; на громадський або державний порядок; регулюються нормами адміністративного, фінансового, аграрного та інших галузей права.

Дисциплінарні провини - у сфері трудових, службових відносин, шкодять порядку діяльності трудових колективів, порушують трудову дисципліну та ін.

Цивільно-правові провини - здійснюються у сфері майнових і певних немайнових відносин (наприклад майнові збитки потерпілої сторони). На відміну від злочинів - не мають вичерпного переліку у законодавстві, а їх юридичні наслідки охоплюють значною мірою правовідновлюючі заходи[4].

Відштовхуючись із наведеного вище, вважаємо не доцільним змінити термін «злочин» у Особливій частині Кримінального кодексу (далі – КК України) на «кримінальний правопорушення» поза як втрачається саме вираження особливої суспільної небезпеки і застосування кримінального покарання, що характеризує злочин і відокремлює його від всіх інших провин.

Хоча у пояснювальній записці до Закону зазначається, що станом на сьогодні розслідування злочинів невеликої тяжкості або середньої тяжкості становить половину від усієї кількості кримінальних проваджень, які зареєстровані в ЄРДР, що призводить до затягування розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, та призводить до необґрунтованої тяганини при розслідуванні злочинів невеликої тяжкості, однак не обґрунтовує доцільність зміни термінів у Особливій частині КК України.

На підставі цього було запропоновано запровадити спрощений порядок досудового розслідування у формі дізнання всіх кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, що дозволить забезпечити швидке розслідування кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, а також наддасть можливість зосередити діяльність слідчих органів на розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів, і тим самим сприятиме зменшенню навантаження на органи досудового слідства. Запроваджені зміни мали би набрати чинності з 1 січня 2020 року, крім п. 2 розділу II цього закону, але ВРУ відтермінувала цей строк і набрання чинності закону відбудеться 01.07.2020 року [5].

За новою класифікацією поділ кримінальних правопорушень буде на кримінальні проступки і злочини, також визначено класифікацію злочинів на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі. До нетяжких злочинів віднесено злочини, які наразі є злочинами середньої тяжкості, тобто такі, за які передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років. Щодо тих кримінальних правопорушень, які станом на сьогодні визнаються злочинами невеликої тяжкості, тобто такими, за які Кримінальним кодексом України передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, то їх законодавець фактично «автоматично» відніс до «кримінальних проступків» [6].

Одночасно зі змінами матеріального права, набуде чинності новий для учасників кримінального провадження процесуальний порядок його проведення. Зокрема, в Україні знову з'являться «дізнавачі», які здійснюватимуть розслідування щодо кримінальних проступків за новим порядком.

Підтримуючи думку Членів Національної комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права (дорадчого органу при Президентові України) щодо пріоритетності побудови демократичної системи кримінальної юстиції. Вони також зауважують, що така діяльність повинна мати системність і включати в себе комплекс взаємопов'язаних змін трьох складових: кримінальне право; кримінальний процес; інституційна побудова органів досудового слідства та інших органів, які забезпечують правопорядок [7].

Не лише науковці підтримують ідею впровадження інституту проступків, а й представники члени робочої групи Центру політико-правових реформ з реформування адміністративної діяльності (відомі вітчизняні представники адміністративно-правової науки) заговорили про необхідність змін в доктрині права. Вони розробили проєкт Концепції щодо покращення інституту адміністративної відповідальності, який на нашу думку зможе допомогти реалізувати проступок в галузі адміністративної діяльності.

Головним узагальнюючим критерієм відмежування злочину від кримінального проступку має бути обсяг спричиненої ними шкоди або загроза її заподіяння. Для злочину вона має бути істотною, а для проступку – неістотною. Саме така шкода характеризує нинішні злочини невеликої тяжкості, тому на нашу думку доцільно їх «перемістити» до категорії кримінальних проступків [8, с. 438]. З іншого боку не можна забувати, що притягнення до кримінальної відповідальності і призначення покарання у випадку вчинення суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності) пояснюємо, перш за все, з позиції доцільності, коли є злочин, який не може залишатися безкарним у силу певних причин [9, с. 92].

Необхідність запровадження спрощеної процедури обґрунтовується великою кількістю легких правопорушень, що призводить до перевантаженості правоохоронців, унаслідок чого затягується розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів. Інститут кримінальних проступків мав бути передбачений у вітчизняному законодавстві ще у 2012 році, разом з прийняттям нового КПК. Проте імплементація цього інституту вимагала часу, оскільки потребувала принципово нового підходу до побудови норм матеріального закону. Тому законодавець вирішив спершу прийняти новий КПК, а потім працювати над механізмом їхнього функціонування. З метою підготовки узгоджених пропозицій щодо запровадження інституту кримінальних проступків у травні 2012 року була створена відповідна робоча група з питань реформування законодавства про адміністративні правопорушення та запровадження інституту кримінальних проступків. Утім, у лютому 2015 року вона була ліквідована, а питання запровадження інституту кримінальних проступків залишилося відкритим.

Здавалося, що прийняття цього закону мало б пом'якшувати кримінальну відповідальність, шляхом віднесення частини злочинів до групи «кримінальні проступки», особливою ознакою яких є відсутність судимості після відбуття засудженням покарання, проте, з метою популізму, народними депутатами також було прийнято ряд змін, щодо посилення кримінальної відповідальності, а також криміналізоване діяння, яке до цього часу було і є адміністративним правопорушенням, а саме доповнено Кримінальний кодекс України статтею 286-1, відповідно з якою відповідальність за скоєне передбачене цією статтею стане ще більш жорсткішою для особи, яка скоїла цей злочин [6].

Відповідно з інформаційною довідкою, підготовленою Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України були розглянуті основні положення щодо роботи інституту кримінальних проступків у системі кримінального законодавства різних

країн, а саме: (Латвія, Литва, Естонія, Німеччина, Франція та ін.).

Зокрема, у Латвійській Республіці відповідно до ст. 7 Кримінального кодексу, проступок – це правопорушення, за здійснення якого передбачається покарання у вигляді позбавлення волі на термін від 15 днів до трьох місяців (тимчасове позбавлення волі) або у вигляді меншого покарання. Кримінальне законодавство Латвійської Республіки передбачає такі основні види покарання: арешт на термін від 15 днів до трьох місяців (ст. 7 КК); штраф у розмірі від трьох до ста мінімальних заробітних плат (ст. 41 КК); виправні роботи (ст. 36 КК); додаткове покарання у вигляді обмеження прав або пробації (ст. 36, п. 3 КК) [10].

Естонська Республіка думає інакше з приводу поняття кримінального проступку, вважає, що проступок — це винне діяння, яке карається штрафом, арештом або позбавленням водійських прав (ст. 3 КК). Визначає наступні види покарань: суд або установа, що веде провадження в позасудовому порядку, в праві накласти штраф у розмірі від трьох до трьохсот штрафних одиниць (штрафна одиниця — це базова сума штрафу, розмір якої становить 16 крон/1,02 €). Щодо юридичної особи передбачено штраф у розмірі від 500 до 50000 крон/від 32 до 3200 € (ст. 47 КК); суд може призначити арешт на строк до тридцяти днів (ст. 48 КК); при вчиненні проступку також передбачається позбавленням водійських прав на строк до одного року (ст. 50 КК); при призначенні виправних робіт суд визначає термін їх виконання, який не повинен перевищувати дванадцяти місяців (ст. 69, п.3 КК).

У кримінально-правовій доктрині Франції кримінальний проступок слід тлумачать як будь-яку дію або бездіяльність, скоєну умисно або з необережності, заборонену в суспільстві під загрозою покарання, визначеного кримінальним законом. За ступенем тяжкості до кримінального проступку належать нетяжкі діяння. Кримінальне законодавство Франції виокремлює наступні види покарання за вчинення проступку: тюремне ув'язнення на строк до десяти років. Якщо проступок підлягає покаранню у вигляді тюремного ув'язнення, суд може призначити покарання у вигляді штраф-днів. Це означає, що засуджений зобов'язаний внести в державний бюджет суму, загальний розмір якої залежить від встановленого судом щоденного внеску, що виплачується протягом певної кількості днів. Розмір щоденного внеску встановлюється з урахуванням доходів і витрат підсудного; але він не може перевищувати 1000 €. Кількість штраф-днів визначається з урахуванням обставин злочинного діяння, але не може перевищувати 360 днів (ст. 131-5 КК). Якщо проступок карається тюремним ув'язненням, можуть бути призначені одне або кілька покарань у вигляді позбавлення або обмеження таких прав: позбавлення прав водія строком не більше ніж на п'ять років (п. 1, ст. 131-6 КК); заборона на керування деякими транспортними засобами на строк не більше ніж на п'ять років (п. 2 ст. 131-6 КК); анулювання прав водія із заборонаю не більш ніж на п'ять років домагатися; видачі нових прав (п. 3 ст. 131-6 КК); конфіскація транспортних засобів, що належать засудженому (п. 4 ст. 131-6 КК); заборона на строк не більше ніж на один рік використання одного або кількох транспортних засобів, що належать засудженому (п. 5, ст. 131-6 КК); заборона на строк не більш як на п'ять років володіти або носити зброю (п. 6, ст. 131-6 КК); конфіскація однієї або кількох одиниць зброї, що належать засудженому або якими він вільно розпоряджається (п. 7, ст. 131-6 КК); позбавлення дозволу на полювання із заборонаю не більше ніж на п'ять років (п. 8, ст. 131-6 КК); заборона на строк не більше п'яти років видавати чеки (за певними винятками) і користуватися кредитними картками (п. 9, ст. 131-6 КК) конфіскація предмета, який використовувався або призначався для вчинення злочинного діяння,

або предмета, що є його наслідком (п. 10, ст. 131–6 КК) [10].

Отже, порівнюючи законодавство інших країн у сфері кримінального проступку, ми дійшли висновку, що кожна країна бачить по своєму термін «кримінальний проступок», не має певного шаблону, якому мають підкорюватися всі перелічені вище країни, кожна країна виробила свою систему впливу й реалізації даної концепції, тому маємо надію, що прийняття законодавцем нового закону дасть можливість нашій країні виробити свій підхід в реалізації інституту кримінального проступку.

Висновки. Станом на сьогодні існує гостра необхідність повернення в ряди органів досудового розслідування інституту дізнавачів в боротьбі з більш легшими кримінальними правопорушеннями. Як показує світова

практика більшості Європейських країн реалізація інституту кримінального проступку має позитивний характер та набирає все більших масштабів. Не існує якогось загальносвітового шаблону якому мали б підкорюватися всі держави з приводу регулювання сфери проступку, кожна держава виробляє сама свою модель реалізації впровадження цієї ідеї, аналізуючи сам термін «кримінальний проступок» можна побачити, що визначення в кожній країні різне, покарання також суттєво відрізняються, процедура притягнення до відповідальності, наслідки – різняться. Тому ми маємо надію, що в нашій державі виробиться ефективна модель щодо розслідування менш тяжких кримінальних правопорушень, а впровадження змін до КК України будуть суттєвими, але не будуть замінити одні визначення – іншими, а будуть доповнювати один одного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дудоров О. О. Поняття злочину. Класифікація злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 84–101
2. Фріс П. Л. Питання запровадження інституту карної провини. *Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матер. міжнарод. наук. – практ. конф., 11-12 жовтня 2012 р.* 2012. С. 186
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2019, № 17, ст.71 із змінами, внесеними згідно із Законом № 321-IX від 03.12.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>
4. Молдаван В. В., Л. І. Чулінда. Правознавство. URL: <https://pidruchniki.com/12610515/pravo/pravoznavstvo>
5. Задорожний Б. Кримінальні проступки: швидке розслідування без реального захисту. *Закон і бізнес*. 2019. Випуск №43 (1445). URL:https://zib.com.ua/ua/139881kriminalni_prostupki_shvidke_rozsliduvannya_bez_realnogo_zah.html (дата звернення 26.03.2020).
6. Костін І., Борисова Д. Спрощення досудового розслідування кримінальних правопорушень. ЮК «Правовий Альянс». 2019. URL: <https://www.legalalliance.com.ua/novini/sprosenna-dosudovogo-rozsliduvannya-kriminalnih-pravoporusen/> (дата звернення 17.03.2020).
7. Запровадження інституту кримінального проступку як необхідна складова реформи кримінальної юстиції. *«Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування і перспективи удосконалення: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 13-15 квітня 2007 р.: У 2-х ч.* Львівський державний університет внутрішніх справ, 2007. Ч. 1. С. 189 – 194.» URL: <https://www.pravo.org.ua/ua/news/2499> (дата звернення: 09.04.2020).
8. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: Монографія. 2006. 1048с.
9. Данченко К. М. Значення принципу доцільності та економії репресії для кримінально-правової політики України у сфері покарань. *Право та державне управління*. 2018. №3(32). Т 1. С. 89-93
10. Європейський інформаційно-дослідницький центр. Правове регулювання інституту кримінального проступку. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/documents/Request/73003.html>